KIEN

Kenniscentrum
Immaterieel
Erfgoed
Nederland

Immaterieel erfgoedbeleid in de praktijk: lessen uit Helmond

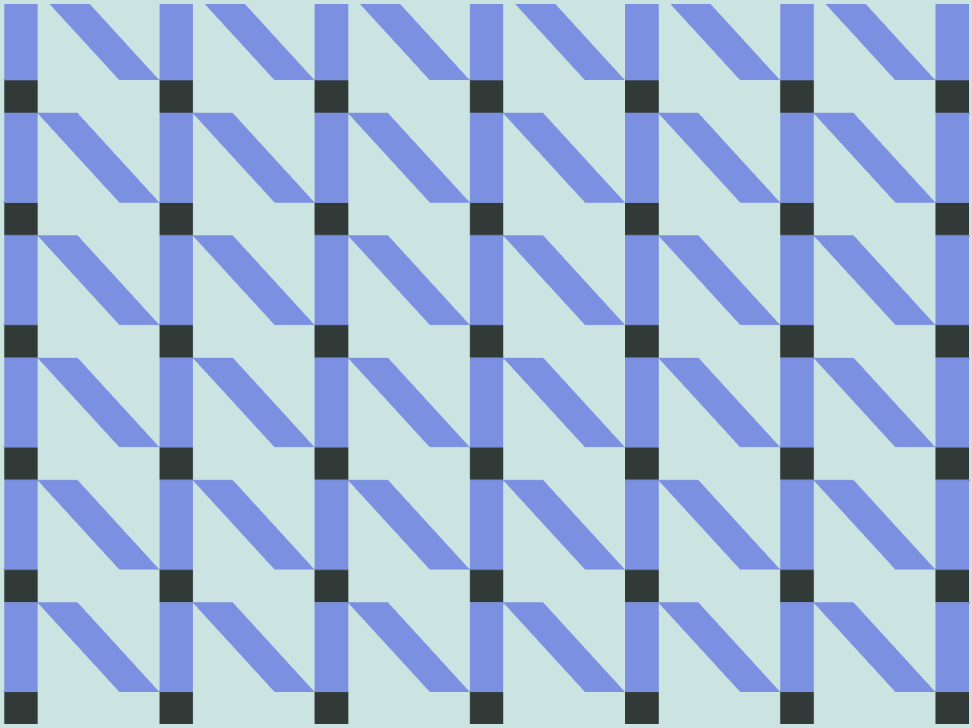

"Ga eens weg van je bureau, en in gesprek met de gemeenschappen"

Immaterieel erfgoedbeleid ontwikkel je niet alleen achter een bureau. In Helmond bleek juist het gesprek met erfgoedgemeenschappen de sleutel. Adviseur erfgoed Stefan Tibboel ging met onze adviseur immaterieel erfgoed Kelly Warnaar-Boender in gesprek over hoe de gemeente de eerste stappen zette en welke inzichten dat opleverde voor beleid én samenwerking.

Inleiding
In mei 2025 kwam er een vraag binnen van Stefan Tibboel van de Gemeente Helmond. Als adviseur erfgoed had hij de opdracht gekregen om beleid te maken voor immaterieel erfgoed. Nadat hij zich volop had georiënteerd op het onderwerp, wilde hij met Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) sparren over de concrete vervolgstappen. Dit mailde hij aan KIEN:

"Na mij te hebben ingelezen en verschillende voorbeelden van andere gemeenten en het KIEN te hebben gezien, heb ik een goede indruk van immaterieel erfgoed. Echter, de volgende concrete stap(pen) naar het uitwerken van beleid is mij minder duidelijk."

Daarmee sloeg Stefan de spijker op zijn kop. Het ís namelijk voor gemeentes nog altijd een zoektocht wat betreft beleid maken voor immaterieel erfgoed. Juist omdat er geen juridische voorschriften zijn, en de basis een kaderstellend UNESCO verdrag is.

Ik ging in gesprek met Stefan en dacht vanuit mijn ervaring hier bij KIEN als adviseur immaterieel erfgoed mee op praktische vlak, precies daar waar zijn vragen zaten. We spraken af opnieuw contact te hebben nadat Stefan de opstartfase voorbij zou zijn. Wat ik in ieder geval wel zag, was dat Stefan aan het pionieren was. Hij is gestart met lokaal immaterieel erfgoedbeleid, en zijn ervaring is waardevol voor gemeentes die óók willen, maar nog

zoekende zijn in hoe die eerste stap te nemen. We spraken af elkaar in augustus 2026 weer te spreken. Ik neem je hieronder graag mee in ons gesprek, Stefan's tips en inzichten.

Waarom de gemeente Helmond met immaterieel erfgoed aan de slag wilde

In 2023 dienden een aantal lokale partijen een motie in vanwege zorgen over het Helmonds dialect. Dat werd steeds minder gesproken, legt Stefan uit. De motie werd aangenomen, en na een aantal sessies met de gemeenschap kwam 'immaterieel erfgoed' als nieuwe categorie erfgoed in beeld bij de gemeente. Stefan: ''De mensen achter het Helmonds Dialect hadden het 'Hellemonds' al aangemeld bij de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland. Eigenlijk vormden zij de schakel tussen het – voorheen onbekende – begrip immaterieel erfgoed en onze gemeente.''

Het besef kwam dat er voor allerlei vormen van immaterieel erfgoed, denk aan het lokale schuttersgilde en de carnavalsverenigingen, geen structurele aanpak was. Terwijl deze groepen wél te maken hebben met steeds ingewikkeldere vergunningstrajecten en met toenemende complexiteit bij het organiseren van grote evenementen. De constatering was toen: we willen als gemeente iets doen voor deze traditiedragers, maar er ontbreekt beleid voor, aldus Stefan.

"Ook zagen we dat andere gemeenten en de provincies er mee bezig waren. Structureel beleid maken werd een wens. Dit lees je ook terug in het nieuwe coalitieakkoord, het college wil er echt mee aan de slag," licht Stefan toe.

Waar te beginnen?

Maar hoe en waar begin je als je iets wilt betekenen voor immaterieel erfgoed in je stad? Wat houdt het nou eigenlijk in en hoe ga je er mee om? Veel vragen, maar waar we het met elkaar over eens waren, was dat immaterieel erfgoed belangrijk is voor de identiteit van Helmond. In de Erfgoedvisie van 2023 werd immaterieel erfgoed opgenomen als expliciet van belang.

"Ik was daarin zoekende, want had ik wel een voldoende volledig beeld van al het immaterieel erfgoed in Helmond? Moest ik dat niet eerst allemaal in kaart brengen?"

En zo staat inmiddels twee keer zwart op wit dat Helmond immaterieel erfgoedbeleid wil gaan maken: In de Erfgoedvisie en in het coalitieakkoord. Stefan krijgt als adviseur erfgoed de opdracht om hier een begin mee te maken. Hij leest zich volop in, en besluit

om een voorbereidingsfase te organiseren in opmaat naar een beleidsstuk.

De lat lager leggen
In mei 2025 adviseer ik Stefan om niet in de valkuil te trappen direct 'volledig' te willen zijn. Stefan: "We wilden een participatietraject opstarten met immaterieel erfgoed gemeenschappen uit Helmond. Ik was daarin zoekende, want had ik wel een voldoende volledig beeld van al het immaterieel erfgoed in Helmond? Moest ik dat niet eerst allemaal in kaart brengen? En welke gemeenschappen nodig je dan wel of niet uit, hoe maak je dat onderscheid? Kelly zei toen letterlijk tegen me: 'Houd het klein. Kies er een stuk of 8 à 10, het liefst gemeenschappen die je al een beetje kent. Maak de groep niet te groot. Leg de lat lager.'"

Stefan had het gevoel dat hij eerst een volledig overzicht moest hebben voordat hij weloverwogen kon starten. Hij vreesde ervoor groepen buiten te sluiten, en dat strookte niet met het inclusieve aspect van immaterieel erfgoed en het participatiekompas van zijn gemeente. Maar het is belangrijk om in dit stadium nog niet te focussen op een volledige lokale inventarisatie.

Je kunt je aandacht beter besteden aan de gemeenschappen leren kennen. Waar lopen zij tegenaan in de borging, wat hebben ze nodig? De inventarisatie uitbreiden kan later altijd nog. En dan nog is volledig inventariseren ambitieus, want er zal altijd immaterieel erfgoed verdwijnen én weer bijkomen.

Mensen zélf laten vertellen
Stefan voelde zich na dit gesprek zekerder om aan de slag te gaan, en stelde zijn ambities bij. Hij huurde een lokale ZZP'er in en gaf samen met haar het participatietraject vorm. Vanuit de Erfgoedvisie was er budget beschikbaar voor het uitvoeren van de visie, waaronder dus het opnemen van immaterieel erfgoedbeleid.

Hierdoor kon Stefan ondersteuning inhuren van iemand die weliswaar onbekend was met de wereld van immaterieel erfgoed, maar wel veel affiniteit met het thema had. Maar, benadrukt Stefan, ook zonder budget is het goed mogelijk om iets te organiseren voor beoefenaars. Het is geen 'must'. Het stappenplan participatie van de gemeente was bijvoorbeeld ook een leidraad voor hem.

Uiteindelijk kozen ze acht gemeenschappen uit die werden uitgenodigd voor drie avondsessies in het gemeentehuis. Er sloten zeven gemeenschappen aan. Bewust kozen ze ervoor om in de basis niet het UNESCO verdrag met allerlei 'strenge definities', maar de persoonlijke ervaringen van de gemeenschappen centraal te stellen.

Aan de hand van de methodiek van een ‘erfgoedcarrousel’ werd de deelnemers gevraagd om een poster in te vullen: Wie is mijn gemeenschap? Wat doen we? Wie zijn we, waar komen we vandaan? Wat zijn onze kansen? Iedere gemeenschap kreeg 15 minuten om aan de hand van de poster over zichzelf te vertellen en anderen mochten er weer op reageren, of vragen stellen.

"Ik heb door dit traject de bijzondere, verbindende kracht van immaterieel erfgoed zelf mogen ervaren."

De kracht van immaterieel erfgoed
Dit bleek te werken: doordat de gemeenschappen zélf uitlegden wat hun immaterieel erfgoed inhoudt en voor hen betekent, ontstond er bij Stefan een diep begrip voor de waarden van immaterieel erfgoed.

"Doordat ze het zélf uitlegden, ontstond er verbinding. De tradities liepen uiteen, maar toch was er zo veel herkenning onderling. De term immaterieel erfgoed is complex, maar wat hier gedeeld werd was zo menselijk en invoelbaar, " aldus Stefan

Alle gemeenschappen spraken over het verbindende aspect van hun erfgoed, over de sociale waarden die ermee samenhangen. En ook bleken ze tegen dezelfde problemen aan te lopen. Zo zijn ze allemaal op zoek naar vrijwilligers, naar een fysieke ruimte, contact met de gemeente is vaak lastig, de wet- en regelgeving uitdagend enzovoorts.

“Mooi om te zien was dat ze voor elkaar oplossingen gingen verzinnen. De muziekgemeenschap en de Molukse gemeenschap besloten samen een evenement te organiseren. Ik heb door dit traject de bijzondere, verbindende kracht van immaterieel erfgoed zelf mogen ervaren.”

Van het participatietraject is een verslag gemaakt, dat nu dient als de basis voor beleid. Een andere uitkomst is het contact dat is ontstaan tussen de gemeenschappen, en tussen de gemeenschappen en Stefan als ambtenaar. Voor vragen kunnen ze bij hem terecht.

De politieke realiteit
Het liefst had Stefan vanuit de energie van het traject direct willen starten met immaterieel erfgoedbeleid. Maar er kwamen verkiezingen, en omdat dit een thema is dat vele inwoners aan het hart gaat, was het verstandiger om te wachten en de visie van een nieuw bestuur mee te nemen. Inmiddels is gebleken dat de nieuwe coalitie immaterieel erfgoed ook wil omarmen, dus dat is fijn.

In de tussentijd is de subsidieregeling voor zowel materieel als immaterieel

erfgoed in Helmond opnieuw onder de aandacht gebracht.

Stefan: "timing en een goede voorbereiding zijn heel belangrijk. Als het beleid er straks eenmaal is, dan verwacht ik dat meer gemeenschappen de weg naar de gemeente zullen vinden. Daar moet je dan wel klaar voor zijn. Je moet je praktijk goed inrichten zodat je beleid ook praktisch te organiseren valt. Nu is de prioriteit bij de gemeente en bij de nieuwe coalitie om eerst de basis op orde te krijgen."

Inzichten voor immaterieel erfgoedbeleid

Hij kan nog niet veel delen over wat er in het beleidsstuk komt te staan. Wel heeft het traject met immaterieel erfgoed gemeenschappen zijn blik op erfgoed verruimd en werkt hij integraler dan voorheen.

Stefan noemt bijvoorbeeld FARO. Daar is nu veel aandacht voor, veel gemeenten oriënteren zich erop. Net als bij immaterieel erfgoed is er bij FARO ook veel aandacht voor de erfgoedgemeenschappen. Nu leunt men bij materieel erfgoed nog veel op de visie van experts, maar bij immaterieel erfgoed kijk je naar de gemeenschappen; zij zíjn het startpunt. Het is een bottom-up relatie, en daar gaat FARO ook over. FARO past dus ook heel goed bij immaterieel erfgoedbeleid en vice versa. Wat Stefan heeft verrast is dat immaterieel erfgoed uitwaaiert over allerlei beleidsterreinen, het ligt veel breder dan de afdeling erfgoed.

“Immaterieel erfgoed kan op verschillende plekken een bijdrage leveren. Denk aan een positieve bijdrage aan duurzaamheid vanuit de imkergemeenschap (bijenhouden is een vorm van immaterieel erfgoed). Maar denk ook aan sport, groen, cultuur, en het sociaal domein,” aldus Stefan.

Het immaterieel erfgoedbeleid van Helmond wordt geschreven vanuit het domein 'Erfgoed,' maar Stefan heeft bewust oog voor samenwerking binnen en buiten de gemeente. Intern heeft hij inmiddels een lijntje met Sociale Cohesie en met Wonen. Die laatste is misschien wat onwaarschijnlijk, want vanuit het materiele erfgoed kunnen de doeleinden voor monumenten nog weleens botsen met de doeleinden van Wonen.

"Ik vind het belangrijk om immaterieel erfgoed aan te dragen als ‘hulpmiddel’ bij collega's. En andersom kunnen die collega mij weer helpen met het in beeld brengen van nieuwe immaterieel erfgoedgemeenschappen"

Stefan: "Tijdens de Maand van de Geschiedenis hebben wij intern meerdere lezingen georganiseerd,

waarin ook er ook aandacht was voor immaterieel erfgoed. De collega van het domein Wonen was daarbij aanwezig, en zij realiseerde zich toen dat woonwagens ook immaterieel erfgoed aspecten bevatten. Zij had net vanuit haar domein een beleidsregel voor woonwagengemeenschappen opgezet, en kreeg door deze lezing ook oog voor de woonwagencultuur. Dat zorgde voor interessante gesprekken, waarin duidelijk werd hoe onze domeinen elkaar kunnen raken. Naast de nieuwe beleidsregel over woonwagens, is er bij Wonen nu ook aandacht voor het immaterieel erfgoed, de tradities en culturele gebruiken van de reizigers."

Een ander voorbeeld is domein Sociale Cohesie. "Ik wist inmiddels dat immaterieel erfgoed van grote waarde is voor sociale cohesie, dus ik ben gaan zoeken: welke collega kan ik hierover benaderen," vertelt Stefan. "Toen ik eenmaal iemand had gevonden, moest ik wel even uitleggen waarom ik contact opnam," lacht Stefan. "Op de website van UNESCO staat gelukkig heel helder uitgelegd dat immaterieel erfgoed een bijdrage levert aan sociale cohesie, en dat het helpt bij het erkennen en respecteren van diverse identiteiten. De collega Sociale Cohesie bleek bezig te zijn met een gesprekstafel op te zetten. Ik vind het belangrijk om immaterieel erfgoed dan aan te dragen als 'hulpmiddel' voor die collega. En andersom kan de collega mij weer helpen met het in beeld brengen van nieuwe immaterieel erfgoed gemeenschappen."

Immaterieel erfgoed en het Omgevingsplan

Vanwege het 'beleidoverstijgende' karakter van immaterieel erfgoed is de Omgevingsvisie, en het Omgevingsplan in het verlengde daarvan, een voor de hand liggend instrument. De Omgevingsvisie in Helmond is recent opgeleverd en van kracht gegaan, maar daar staat nu nog geen immaterieel erfgoed in. Er wordt momenteel gewerkt aan het Omgevingsplan.

> "Het Omgevingsplan is zeer bruikbaar voor het herkennen van verschillende ruimtelijke domeinen. Het kan dan ook een manier zijn om immaterieel erfgoed ruimtelijk meer zichtbaar te maken, en juridische grond te geven."

Het uitwerken van het Omgevingsplan is voor de juridische afdeling van Helmon zeer uitdagend, legt Stefan uit. "In één keer lopen er allerlei beleidsterreinen door elkaar. Dat zorgt ervoor dat je uiteindelijk integraal kunt werken, maar het vergt wel een aanpassingsperiode. Het zou op termijn, vanwege de integrale benadering van een gebied, een mooi ruimtelijk instrument zijn voor immaterieel erfgoed. Het is zeer

zeer bruikbaar voor het herkennen van verschillende ruimtelijke domeinen. Daarom kan het Omgevingsplan een manier zijn om immaterieel erfgoed ruimtelijk meer zichtbaar te maken, en juridische grond te geven."

Conclusie: ga in gesprek

Stefan blikt terug en concludeert: "Het contact met de gemeenschappen, en naar ze luisteren, heeft me meer inzichten gegeven dan ik uit tekst had kunnen halen. Ik begon het concept immaterieel erfgoed tijdens het participatietraject pas echt te begrijpen. Ik had nog eindeloos lang onderzoek kunnen doen van achter mijn bureau. Maar, ik zou willen zeggen: ga nou eens in gesprek met die gemeenschappen. Niet met allemaal tegelijk, natuurlijk, maar begin gewoon ergens. En vraag ze: wat zou je van de gemeente willen? Dat vereist een beetje daadkracht, maar het maakt een stuk meer duidelijk."

Meer leren over beleid en immaterieel erfgoed?

Op onze website vind je een dossier vol met artikelen, experts, handreikingen en handvatten. Klik op of scan de qr-code, of ga naar www.immaterieelerfgoed.nl/dossiers

KIEN Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland

Contact
info@immaterieelerfgoed.nl
026 357 6113
immaterieelerfgoed.nl